

KÖNYVISMERTETÉS.

Zsigmond Ferenc: Jókai. Budapest, M. T. Akadémia. 1924. 8-r. 415 l.

Alig van magyar költő, ki annyi ünneplésben részesült volna, mint Jókai, mindazáltal az ünnepektől regényíró egyéniségének s költészetének valója világhíre ellenére is nagyrészt homályban maradt. Az a kétkötetes mű is, melyben Mikszáth rajzolta meg Jókai életét és korát, inkább eltakarta, mint megoldotta a csodás lelkivilág rejtélyeit. Annál inkább számot tarthat a M. T. Akadémia elismerésünkre azért, hogy Jókai születésének századik évfordulója alkalmából a nagy regényíró művészetének idáig legteljesebb és legmélyrehatóbb elemzését, Zsigmond Ferencnek *Jókai* című tanulmányát, a magyar olvasóközönség kezébe adta.

A M. T. Akadémia kötete évekre terjedő kutatások eredményét foglalta össze. Benne Zsigmond Ferenc tulajdonképen azokat a tanulmányait egészítette ki, melyeknek legnagyobb része 1916-tól fogva az Irodalomtörténeti Közleményekben látott napvilágot. Már itt feltűnt az értekezőnek széles látóköre, nagy világirodalmi tájékozottsága, nyugodt, biztos ítélőereje s előadásának egyéni színe. Mindez azt a meggyőződést keltette az olvasóban, hogy a tanulmányok írója sikerrel fogja megoldani azt a feladatot, melyet maga elé tűzött. Az eredmény, Jókai költői egyéniségének jellemző képe, teljesen igazolta a jogos várakozást.

Zsigmond Ferenc munkája három részre oszlik. Az első, Jókai életének vázlata, háttérül szolgál a rendkívüli költői értékek megállapításához. Az írói terv szűk korlátok közé szorítja ugyan a gyakorlott jellemrajzoló tehetséget, de az életrajzi adatok elmés csoportosítása nemes ízlésről s a lélektani ismeretek gazdagságáról tanuskodik. A találó körvonalakból legfeljebb a nagy gyermekről szóló Mikszáth-féle felfogás maradhatott volna ki. Ez a jelző nagyban enyhíti Jókai jellemének fogyatkozásait, de inkább illik Mikszáth valamelyik novellájába, mint az irodalomtörténetbe, s lealázóbb Jókaira nézve, mint az a kérlelhetetlen szigorúság, mely Gyulait vezette Jókai egyéniségének bírálatában.

Leginkább meglátszik a szeretettel való elmélyedésnek minden jele Jókai írói pályájának megrajzolásán. Ez a munka főrése. Az irodalomtörténeti kutatásnak káprázatos gazdagsága bontakozik ki abban a három fejezetben, melyek közül az első Jókai ifjúkori költészetét, a második a szabadságharc hatását, a harmadik Jókainak a regényirodalomban való uralomra jutását állítja elének. A romantikus költői képzelet fejlődésének alig van mozzanata, mely a kutató figyelmét elkerülte volna. Éles tekintete biztosan csap le a magyar vagy világirodalmi hatásokra, melyek Jókai költői egyéni-

ségét alakították. Ily módon a hatáskutatás nem lesz henye játék vagy üres fitogtatás, hanem a fejlődéstörténetnek szerves alkotórésze.

Mennyi körültekintéssel kíséri nyomon Zsigmond Ferenc a francia romantikának, főképp Hugo és Sue műveinek hatását Jókainak ifjúkori műveiben! Nem elégszik meg a konkrét reminiscenciákkal, hanem tanúságtételre hívja fel a korszak romantikus irodalmának eszmevilágát és frazeológiáját is; sőt Vajda Péterben és Kuthy Lajosban rámutat az uralkodó irodalmi divat hazai közvetítőire is. Hasonló gondos elemzés eredménye az a megállapítás is, mely szerint Jókai a szabadságharc előtt romantikus volt divatból, a szabadságharc után romantikus maradt a nagyszerű élettapasztalatok hatása alatt.

Kipróbált kutató módszerrel jelölte ki Zsigmond Ferenc a szabadságharc után is Jókai képzeletének útvonalát. Az egyik útjelző mérföldkő a hazafias romantika, melyben Vörösmarty képzelete adja meg a fejlődés irányát; a másik az érzelmes romantika, mely annyira vonzotta az elnyomtatás korának olvasóközönségét; a harmadik a Jósika nyomán írt két magyar történeti regény; a negyedik a két török tárgyú regény, Kelet romantikája; az ötödik Fáy András és Vas Gereben hatásának kapcsolódása, a két magyar társadalmi regény: *Egy magyar nábob* és *Kárpáthy Zoltán*, melyekben Jókai hirtelen fölemelkedett tehetségének és népszerűségének zenitjére.

Minél rohamosabban tárja ki Jókai költői egyénisége 1854-ig összes értékeit, annál bensőségesebb érdeklődéssel figyeli Zsigmond Ferenc a tünevényes lelkiéletnek örökös hullámzását, a legkisebb habfodrot épűgy, mint az égig érő fényes hullámhegyeket. Ezen az időponon túl azonban a kutatás iránya megváltozik, s a kutató — saját szavai szerint — bármennyire szeretné közelről megfigyelni a költői képzeletnek alkotó munkáját, csak madártávlatból egy-egy pillantással tekinti át Jókai költészetének rengeteg birodalmát. Így határolja Jókai írói népszerűségének fénykorát az 1854-ik és 1875-ik évvel, hogy a század utolsó negyedében mind nagyobb szakadékot fedezzen fel a nagy romantikus költő és közönsége között.

Ily elnagyolt felosztás mellett is Zsigmond Ferenc sok jellemző vonást emelt ki a két nagy korszak keretén belül; különösen kedvvel állapította meg itt is, ott is a multnak eposzias, rajongó tiszteletét. Mindazáltal mégis sajnálnunk kell, hogy Jókai írói pályájának legnagyobb részét nem vizsgálhatta végig azzal a beható figyelemmel, mint Jókai regényköltészetének kialakulását. A madártávlatból sok fontos különbség elmosódott, különösen elmaradt a rohanó évek hatásának jelzése. Azt hiszem, ha Zsigmond Ferenc 1854-en túl is megtartotta volna kutatásának kitűzött irányát, akkor az *Egy magyar nábobon* túl is talált volna emelkedést az *Új földesúrban* s a *Köszívű ember fiaiban*, másrészt az erkölcsi felfogás lazaságát is szigorúbban róttá volna meg a hetvenes és nyolcvanas évek költői termésében.

A fejlődéstörténet hézagaiért nyújtott Zsigmond Ferenc dús kárpótlást munkájának harmadik részében azokban az összefoglaló tanulmányokban, melyekben Jókai világnézetét, regényhőseit, humorát, előadó művészetét s kritikusait tárgyalja. A dolog természetéből következik, hogy ily összefoglalások könnyen bonyolódnak ismétlésekbe s gyakran feláldozzák az egység kedvéért a kutatásnak tekintélyes anyagát, de azért mégis megvan az a

tagadhatatlan előnyük, hogy megkönnyítik az eredmények áttekintését. Zsigmond Ferenc is egyrészt régibb nézeteit foglalta össze hatásos tömörséggel, mint Jókai regényhőseinek jellemzésében, másrészt új szempontokból világította meg tárgyát, mint Jókai világnézetének, humorának s előadó művészetének rajzában; a teljességről azonban akár a tér, akár az előtanulmányok hiánya miatt kénytelen volt lemondani. Leginkább itt nélkülözhetette a kimerítő Jókai-életrajz útmutatásait. Mindazáltal elemzésének finomságával idáig is sok ellentmondást oszlattott el, melyeket egykor Gyulai Pálnak és Beöthy Zsoltnak egymással szembehelyezkedő állásfoglalása hagyott az irodalmi közfelfogásban.

A mű összefoglaló részében a szerzőnek írói egyénisége újra ugyanazokkal a jelentős vonásokkal áll előttünk, mint azokban a fejezetekben, melyekben Jókainak írói pályáján tekintett végig. Itt is, ott is az elemzésnek gyakorlott mestereként mutatkozik be, ki szinte keresve-keresi a bonyolultat, hogy elemeire bontsa. Jókai világnézetének fejtegetésében sem elégíti ki Jókai erkölcsi elveinek megállapítása; a költői léleknek mélyebben fekvő rétegeibe száll alá, hogy a romantikus képzeletnek rejtettebb és nemes érceben gazdagabb ereit fedezze fel. Így teremt érdekes kapcsolat Jókainak a rejtelmesebb lelki erőbbe vetett hite és egész költészetének eszmevilága, főképp a kivételeket hajhászó költői indokolás között. Az elemzésnek még eredetibb és jellemzőbb eszközeivel találkozunk a Jókai előadó művészetéről szóló fejezetben. Itt is a leg gondosabb kutatás tárja fel előttünk azokat az elfeledt forrásokat, melyekből Jókai regényírói stílusának hatalmas folyama ered. E szerint Vajda Péter költői prózájának, Osszián modorának s Dumas hatásának egyaránt része van Jókai előadásmódjának kialakulásában, s Jókai még a szabadságharc után is követi hazai és külföldi mintaképeit gyakran modoros kifejezéseikben is.

Amint az elemzésben, épúgy az irodalmi bírálatban is saját útjait járja Zsigmond Ferenc a nélkül, hogy mindenáron újat akarna mondani. Gyulaival együtt ő is a költészet örökkévaló törvényeinek alapján áll, azért következtetéseiben rendszeren oda jut, ahová Gyulai; rokon- és ellenérzéseit azonban a tárgyiasság fátyolával vonja be az irodalomtörténeti távolság. Ő már tud gyönyörködni a romantikus képzelet túlzásaiban s megérti Beöthy Zsoltnak a mesemondó lángelme iránt érzett csodálatát is. Esztétikai ítéletei épúgy, mint lélektani fejtegetései, nem annyira hatásosak, inkább reálisak, nem annyira csillogók, inkább meggyőzők.

Valóban, ha a végső ítéletet kellene megfogalmaznunk, nehéz volna eldöntenünk, vajon a kutatás módját vagy eredményét tüntessük-e ki inkább. Zsigmond Ferenc kemény munkát végzett, de a nehézségeket csak magának tartotta fenn, olvasóit nem fárasztotta a részletkutatások halmozásával. Egyaránt irtózott a szellemes általánosságoktól, mint a tudós göggyének ízléstelenségeitől. Föltétlenül uralkodott tárgyán, de nem nézte le hőst, hogy önmagát emelje, másrészt méltatlannak tartotta volna magához a naiv csodálatot is. Az eredmény, melyet elért, nem végleges, de biztos alapot nyújt a továbbépítésre. A Jókai-irodalom nem mellőzheti azokat az utakat, melyeket annyi éleselműség s annyi tudás jelölt ki számára Jókai szellemvilágában. Nem tudjuk, hogy Jókai ünneplése milyen értékeket hoz felszínre a letiprott

és szétszaggatott magyar nemzet lelkéből, de a magyar irodalomtörténet mindig úgy fog Zsigmond Ferenc tanulmányára tekinteni, mint Jókai ünnepi évének egyik legmaradandóbb értékű emlékére.

PAPP FERENC.

Papp Ferenc: Rákosi Jenő, a hírlapíró. Bpest, Franklin, 1924. Sr. 1281.

Rákosi Jenő hírlapírói pályája immár szinte történeti jelentőségűvé magasodott előttünk s történeti távlatba került tőlünk. Amiért évtizedeken át viaskodott lankadatlan harci kedvvel s fényes szellemi fegyverzettel, az mind összeomlott; a tündökletes jövő, melyet fanatikus hittel rajzoltatott nemzete elé, káprázat gyanánt oszlott szét, s egy új világ tárult a töretlen munkakedvű és hitű aggastyán elé, új célokkal s új utakkal.

Ezt a korszakos jelentőségű hírlapírói pályát világítja meg s méltatja Papp Ferencnek a Kiszalud-Társaság kiadásában megjelent szép tanulmánya. A Társaság 1920 okt. 24-én ülte meg Rákosi Jenő rendes tagságának félszázados jubileumát, amely országos ünnepléssé szélesbedett. Ennek lélekemelő hatása alatt Halmos Izor 10.000 K-t adományozott a Társaság irodalmi céljaira, s ebből az összegből a Társaság Papp Ferencnek adott megbízást egy, a magyar hírlapirodalom történetének körébe vágó tanulmány írására.

Így keletkezett ez a terjedelmesebb tanulmány, melynek kitűzött célját szerzője abban jelöli meg, hogy megvilágítsa Rákosi politikai eszméinek s irodalmi nézeteinek fejlődését s hírlapírói egyéniségének főbb vonásait és e célból tisztázza hírlapírói pályájában az irodalmi hatás határait, az egyéni erkölcsi értékek erejét s a költő és az államférfiú viszonyát.

Nyomon kíséri Rákosi hírlapírói munkásságának külső menetét, amint ez 1867 márc.-ban megindul, mikor a Pesti Napló kötelékébe lép, majd innen kiválva megindítja a Reformot, melyben a Kávéforrás írói nemzedékének segítségével modern magyar napilapot akar teremteni s végül e törekvés sikertelensége után 1881-ben Csukási Józseffel együtt megalapítja a Budapesti Hírlapot, melyet lassankint egészen a maga képére formál át. Itteni munkásságát négy korszakra osztva tárgyalja. Első a támadó politika kora, mely Tisza Kálmán bukásáig terjed, második a nemzeti eszmények felé törekvés korszaka, mely Széll Kálmán lemondásával zárul, a harmadik a cselekvő politika útvesztőjében, a negyedik a nemzet élet-halálharcában mutatja előttünk Rákosit. A proletárdiktatura kezdetével határolja el a szerző tárgyalásának anyagát; ami azóta történt, ahhoz még nincs meg a kellő történeti távlatunk.

E fejtegetésekben Rákosi pályájára és törekvéseire mindig a korabeli magyar politikai élet eszményeivel és törekvéseivel vet világot s a képbe éles vonásokkal rajzolja bele egyszersmind Rákosi hírlapírói egyéniségének kibontakozását, azoknak a sajátságoknak jelentkezését, melyek pályáján annyi rokon- és ellenszenvet ébresztettek iránta. Igyekszik tárgyas itéletet mondani a vádlókkal szemben, kik sűrűn sütöttek Rákosira az elvtagadás bélyegét s meggyanúsították érzelmeit. Igyekszik megtalálni Rákosi változatos haremodorának állandó elemeit, megmagyarázni túlzásait politikai ítélkezésében, felfejteni indítóokait eszményítéseinek és torzításainak. Csupa komoly